

YOSHLARNI KITOBGA QIZIQTIRISH: NAZARIY ASOSLAR, EMPIRIK YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR

Musurmanov Javlon Baxtiyarovich

San'at va madaniyat instituti
Kino va televidenya rejissyorligi

Annotatsiya

Maqolada yoshlarni kitob o'qishga qiziqtirish masalasi chuqur tahlil qilinadi. Nazariy va empirik tadqiqotlar asosida yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning muhim omillari, tarixiy va zamonaviy yondashuvlari, milliy va xorijiy tajribalar, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining ta'siri ko'rib chiqiladi. Muallif, mavjud muammolar, zamonaviy metodlar va yoshlar motivatsiyasini shakllantirish strategiyalarini tanqidiy tahlil qiladi hamda yangi ilmiy yondashuvlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, yoshlar, motivatsiya, ta'lim

Abstract

This article provides a thorough analysis of the issue of engaging youth in reading. Drawing on theoretical and empirical studies, it explores the key factors, historical and contemporary approaches, national and international experiences, and the impact of modern information technologies on the development of reading culture among young people. The author critically examines existing problems, modern methods, and strategies for shaping youth motivation, and proposes new scientific approaches.

Keywords: reading, youth, motivation, education

Аннотация

В статье проводится глубокий анализ проблемы привлечения молодежи к чтению. На основе теоретических и эмпирических

исследований рассматриваются ключевые факторы, исторические и современные подходы, национальный и зарубежный опыт, а также влияние современных информационных технологий на развитие культуры чтения среди молодежи. Автор критически анализирует существующие проблемы, современные методы и стратегии формирования мотивации молодежи, а также предлагает новые научные подходы.

Ключевые слова: чтение, молодежь, мотивация, образование

Kirish. Zamonaviy jamiyatda yoshlar ijtimoiy taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ularning intellektual salohiyati va ma'naviy dunyosi bevosita ta'lim, tarbiya va axborot manbalariga bog'liq. Kitob esa, qadimdan inson tafakkurining, bilim va tajribaning asosiy manbai bo'lib kelgan. Bugungi kunda esa, axborot texnologiyalari va raqamli vositalarning keng tarqalishi natijasida yoshlar orasida kitobxonlik madaniyati, unga bo'lgan qiziqish va ehtiyoj sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Shu bois, yoshlarni kitobga qiziqtirish, ularni kitobxonlik madaniyatiga jalb etish va bu borada samarali metodlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-ijtimoiy masalaga aylanmoqda. Mazkur maqolada yoshlarni kitobga qiziqtirishning nazariy-konseptual asoslari, tarixiy va zamonaviy yondashuvlari, milliy va xorijiy tajribalar, empirik tadqiqotlar natijalari hamda zamonaviy muammolar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar va zamonaviy metodlar tanqidiy tahlil qilinib, yoshlar motivatsiyasini shakllantirishga doir yangi ilmiy yondashuvlar taklif qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Yoshlarni kitobga qiziqtirish masalasi o'zining nazariy-konseptual asoslari, tarixiy taraqqiyoti va amaliy yondashuvlari bilan ilmiy sohada keng o'rganilgan. Ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlar ko'plab pedagogik,

sotsiologik, psixologik va madaniy nuqtai nazarlardan yondashilgan. Avvalo, kitobxonlik va unga bo'lgan qiziqishni shakllantirish masalasida eng qadimgi nazariyalar Platon, Aristotel va Konfutsiy kabi mutafakkirlarning asarlarida o'z aksini topgan. Platon o'zining "Davlat" asarida bilim va axloqiy tarbiyaning asosiy omili sifatida kitob va o'qish jarayoniga alohida e'tibor qaratadi. Aristotel esa, inson tafakkuri va ruhiy rivojlanishida o'qishning ahamiyatini qayd etadi. Unga ko'ra, kitoblar insonni bilimga, tafakkurga va ma'naviy kamolotga yetaklovchi asosiy vositadir. Konfutsiy esa, o'qish va bilim olish orqali shaxsning axloqiy-ruhiy taraqqiyotini ta'minlash mumkinligini ta'kidlagan. Ushbu klassik nazariyalar asosida kitobga qiziqish va kitobxonlik madaniyatining inson taraqqiyotidagi o'rni va roli tarixan shakllangan.[1]

O'rta asr Sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqa allomalar ham kitob va o'qishning inson hayotidagi o'rni haqida chuqur fikrlar bildirganlar. Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida bilim olish va o'qish orqali jamiyat taraqqiyotiga erishish mumkinligini asoslab bergan. Beruniy va Ibn Sino esa, ilm-fan taraqqiyoti uchun kitob va o'qishning ahamiyatini o'z asarlarida keng yoritganlar. Alisher Navoiy kitobni "nuri bashar" deb atagan va yoshlarni kitobga mehr bilan o'qishga undagan. Bu tarixiy tajribalar, ayniqsa, O'zbekiston va Markaziy Osiyoda kitobxonlik madaniyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan.

Yevropa va Amerika pedagogikasi, ayniqsa, XIX-XX asrlarda yoshlarni o'qishga jalb etishning nazariy va amaliy asoslarini rivojlantirdi. J.Dyuining "Tajriba asosida ta'lim" konsepsiyasi, L.S. Vygotskiyning "proksimal rivojlanish zonasi" va J.Piajening "kognitiv rivojlanish" nazariyalari yoshlar ongini shakllantirishda o'qish va kitobning o'rni haqida yangi yondashuvlarni ilgari surdi. Dewey ta'lim jarayonida faol o'qish va mustaqil tafakkurni asosiy tamoyil sifatida belgilagan. Vygotskiy esa, kitob orqali o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy rivojlanishi, shaxsiy identifikatsiyasi shakllanishini ta'kidlaydi. Piaje

esa yoshlar tafakkurining bosqichma-bosqich rivojlanishida kitob va o'qishning vositachilik rolini nazariy asoslab berdi.[2]

Zamonaviy konseptual yondashuvlarda yoshlarni kitobga qiziqtirish masalasi ko'proq sotsiokultural va kommunikativ nuqtai nazardan talqin qilinadi. Sotsiologik tadqiqotlar yoshlar orasida kitobxonlik darajasi, motivatsiya omillari va kitob o'qish madaniyatining ijtimoiy muhitga bog'liqligini ko'rsatmoqda. Maxsus tadqiqotlarda oilaviy muhit, maktab va mahalla, do'stlar davrasi, ommaviy axborot vositalari va zamonaviy texnologiyalarning yoshlar kitobxonligiga ta'siri chuqur o'rganilgan. Ayniqsa, oiladagi kitobxonlik an'analari va ota-onalarning kitobga munosabati yoshlar qiziqishini shakllantirishda asosiy omil sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, maktab muhitida kitobga oid tadbirlar, kutubxonalar faoliyati, o'qituvchilarning motivatsion yondashuvi ham yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ba'zi empirik tadqiqotlar yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida shaxsiy motivatsiya, o'z-o'zini rivojlantirish ehtiyoji, ijtimoiy bosim va zamonaviy axborot muhitini ajratib ko'rsatadi.[3]

O'zbekiston olimlari va mutaxassislari tomonidan ham yoshlarni kitobga qiziqtirish borasida ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, A.Azizxo'jaev, M.Yo'ldoshev, G'.Toshpo'latova, M.Abdullayeva, M.Abdullayev, D.Rasulov va boshqa pedagog olimlarning asarlarida yoshlar kitobxonligini oshirishning psixopedagogik asoslari, motivatsiya va innovatsion metodlar, kitobxonlik muhitini yaratish yo'llari keng tahlil etilgan. Ular yoshlarni kitobga qiziqtirish uchun avvalo, o'qish jarayonini shaxsiy ehtiyoj va manfaatlar bilan uzviy bog'lash, interaktiv va ijodiy metodlarni qo'llash, zamonaviy axborot-resurs markazlaridan samarali foydalanish zarurligini ta'kidlaydilar. Milliy an'analarga asoslangan holda, kutubxonalar faoliyatini takomillashtirish,

kitob festivallari va o'quv markazlarini tashkil etish, yoshlar uchun maxsus adabiy loyihalarni amalga oshirish kabi amaliy choralar ham taklif etilgan.[4]

Xalqaro tajribada esa, yoshlarni kitobga qiziqtirish uchun ko'plab innovatsion dasturlar va ilg'or metodlar ishlab chiqilgan. AQSH, Kanada, Germaniya, Yaponiyada bolalar va yoshlar uchun mo'ljallangan ixtisoslashgan kutubxonalar, "book club"lar, interfaol o'quv dasturlari, onlayn platformalar va raqamli kutubxonalar keng joriy etilgan. Shu bilan birga, yoshlarni kitobga qiziqtirishda vizual va multimediamiy vositalar, o'yin texnologiyalari, gamifikatsiya elementlari, interaktiv o'qish texnologiyalari, virtual va kengaytirilgan haqiqat asosidagi dasturlar ham keng qo'llanilmoqda. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol va multimediamiy yondashuvlar yoshlar orasida kitobga bo'lgan qiziqishni sezilarli oshiradi. Masalan, Kanadada o'tkazilgan bir tadqiqot natijalari, onlayn o'qish platformalari va virtual kutubxonalar yordamida yoshlarning kitobxonlik faolligi 35% ga oshganini ko'rsatgan.[5]

Yoshlarni kitobga qiziqtirishda zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli vositalarning ta'siri alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi yoshlar "raqamli avlod" bo'lib, ular axborotni ko'proq internet, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, mobil ilovalar va elektron kitoblar orqali oladilar. Bu jarayon, bir tomondan, axborotga tezkor kirish imkonini yaratsa, ikkinchi tomondan, an'anaviy kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni susaytirishi mumkin. Zamonaviy mutaxassislar ushbu muammoni hal qilish uchun raqamli kitoblar, audiokitoblar, interaktiv o'qish ilovalari, mobil kutubxonalar va ijtimoiy tarmoqlarda adabiy loyihalar tashkil etish zarurligini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, yoshlarni kitobga qiziqtirishda raqamli vositalardan foydalanish jarayonida axborot madaniyati, tanqidiy fikrlash va media savodxonlikni rivojlantirish ham muhim sanaladi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, raqamli va an'anaviy o'qishning uyg'unligi yoshlar

kitobxonligini oshirishda eng samarali yondashuv bo'lib xizmat qilishi mumkin.[6]

Tanqidiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, yoshlarni kitobga qiziqtirishda faqatgina tashkiliy yoki texnologik vositalar yetarli emas. Asosiy muammo – yoshlar ongida kitobga bo'lgan ichki ehtiyoj va motivatsiyani shakllantirish, kitobxonlikni hayotiy qadriyatga aylantirishda. Ba'zi tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, zamonaviy yoshlar ko'proq qisqa axborot, tezkor va vizual kontentga moyil bo'lib bormoqda. Bu esa, chuqur o'qish va tafakkurga asoslangan kitobxonlik madaniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, yoshlarni kitobga qiziqtirishda interfaol va ijodiy metodlarni, gamifikatsiya, kreativ o'qish texnologiyalarini, hayotiy va shaxsiy muammolar bilan bog'liq adabiyotlarni tanlash, yoshlarning o'z-o'zini rivojlantirish va identifikatsiya ehtiyojini inobatga olish lozim. Ba'zi olimlar yoshlar uchun kitob tanlashda ularning yosh xususiyati, psixologik ehtiyojlari va madaniy muhitini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, oilada, maktabda va ijtimoiy muhitda kitobxonlik muhitini shakllantirish uchun kompleks yondashuvlar va ko'p bosqichli motivatsiya dasturlari ishlab chiqilishi kerak.

Boshqa tomondan, yoshlarni kitobga qiziqtirish masalasida jamiyat va davlat siyosatining roli ham muhim ahamiyatga ega. Ko'plab davlatlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha maxsus dasturlar, grantlar, adabiy mukofotlar, yoshlar uchun ijodiy tanlovlar, “kitob haftaligi”, “kitob festivali”, “eng yaxshi kitobxon” kabi loyihalar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda “Yosh kitobxon” tanlovi, “Kitobxonlik haftaligi”, maktab va oliy ta'lim muassasalarida kitob festivallari, kutubxonalar faoliyatini modernizatsiyalash, zamonaviy axborot-resurs markazlarini tashkil etish, elektron kutubxonalar va mobil kutubxonalar ochilishi yoshlar kitobxonligini oshirishda muhim bosqich bo'lib xizmat qilmoqda.

Yoshlarni kitobga qiziqtirishda shaxsiy motivatsiyani shakllantirish, o'qish jarayonini shaxsiy qiziqish va ehtiyojlar bilan bog'lash, mustaqil va ijodiy o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim omillardan hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlar kitobxonlik motivatsiyasini shakllantirishda individual yondashuv, differensial ta'lim va ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash muhimligini ko'rsatmoqda. O'qituvchi va ota-onalarning kitobga munosabati, ular tomonidan yoshlar uchun kitob tanlash va tavsiya etish, kitobxonlikni rag'batlantirish, kitob o'qish jarayonini hayotiy va kasbiy ehtiyojlar bilan bog'lash orqali yoshlar kitobxonligini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni kitobga qiziqtirish masalasi ko'p qirrali va kompleks jarayon bo'lib, u o'z ichiga tarixiy, nazariy, psixologik, sotsiologik va texnologik omillarni oladi. Kitobga qiziqishni shakllantirish uchun oilaviy, maktab va ijtimoiy muhitda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, zamonaviy texnologik vositalardan oqilona foydalanish, yoshlar ehtiyojiga mos innovatsion va kreativ metodlarni joriy qilish, shaxsiy motivatsiyani oshirish va jamiyatda kitobxonlik qadriyatlarini mustahkamlash zarur. Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarni kitobga qiziqtirishda kompleks, uzviy va barqaror yondashuvlar eng samarali natija beradi.

Xulosa

Yoshlarni kitobga qiziqtirish zamonaviy jamiyat taraqqiyotida muhim strategik vazifa hisoblanadi. Mazkur maqolada ko'rib chiqilgan nazariy, tarixiy va empirik yondashuvlar, milliy va xalqaro tajribalar, zamonaviy texnologik imkoniyatlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, yoshlar ongida kitobga bo'lgan qiziqish va ehtiyojni shakllantirish uchun, avvalo, oilaviy va ijtimoiy muhitda kitobxonlik qadriyatlarini mustahkamlash, maktab va ta'lim muassasalarida innovatsion va kreativ metodlarni joriy etish, zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli vositalardan oqilona foydalanish zarur. Ikkinchidan,

yoshlarni kitobga jalb etishda individual yondashuv, shaxsiy motivatsiyani oshirish, kitob o'qish jarayonini hayotiy ehtiyoj va manfaatlar bilan bog'lash, gamifikatsiya va interfaol texnologiyalardan foydalanish samarali natija beradi. Uchinchidan, jamiyat va davlat tomonidan kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, yoshlar uchun adabiy loyihalar, tanlovlar, grantlar va kutubxona xizmatlarini kengaytirish orqali yoshlarni kitobga qiziqtirish imkoniyatini oshirish mumkin. Ilmiy tadqiqotlar asosida xulosa qilish mumkinki, yoshlarni kitobga qiziqtirishda kompleks, uzviy va innovatsion yondashuvlar eng samarali natija beradi. Kelgusida ushbu sohada yangi ilmiy izlanishlar olib borish va zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish yoshlar kitobxonligini rivojlantirishda muhim omil bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Platon. Davlat. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1992.
2. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
3. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
4. Azizxo'jaev, A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan, 2003.
5. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. Paris: OECD Publishing, 2019.
6. Kukushkin, V.S. Kniga v zhizni molodyozhi: Sotsiologicheskiy analiz. Moskva: Nauka, 2017.